
VLAST NIJE OBEZBIJEDILA LOJALNOST PREMA DRŽAVI

Ilija Vujošević

In an interview with Kašuća Krsmanović from daily Pobjeda, professor Ilija Vujošević, a former member of the Managing Board of Matica, critically analyses the attitude of the Montenegrin authorities towards the Serbian Orthodox Church and in a number of examples shows its permissiveness and compromises. In pointing out the dangers of Serbian nationalism and Serbian Orthodoxy (the so called Svetosavlje), the author sends the message that Montenegro is on the turning point and that the time has come for us, as a historically and politically mature nation, to save our home, our families and neighbours and all the good that we inherited, from the terrible fire that would be hard to extinguish.

„Da li postoji neko pravo koje ja kao Crnogorac faktički nemam, a koje tobože ugroženi Srbi u Crnoj Gori ekskluzivno uživaju? Postoji. Navešću samo jedno. Pravo na otvorena vrata u preko 600 crkava i manastira svete Crnogorske crkve mojih predaka“, poručio je profesor Vujošević

Dok je ova vlast meandrirala u izboru političkih ciljeva, mitropolit Amfilohije je imao jasne ciljeve i nespornu inteligenciju i posvećenost da ih ostvaruje. Po ličnom autoritetu izdigao se iznad brojnih snishodljivaca u vrhu i po dubini institucija i tako postigao moć da negira i sami pravni poredak „fildžan“ države. Očigledni simbol njegove premoći stoji na vrhu Rumije, istakao je u intervjuu Pobjedi prof. dr Ilija Vujošević, prvi predsjednik Socijaldemokratske partije, Crnogorskog vijeća evropskog pokreta i Fondacije Sveti Petar Cetinjski.

Koje to pravo, postavlja pitanje Vujošević, „nemaju Srbi (koji toliko insistiraju na svojoj ugroženosti) koje ja kao Crnogorac imam“?

„Za to moje ekskluzivno pravo ne znam. Da znam, uvjeravam ih da bih se borio da mi to pravo bude uskraćeno, dok ne bude i njima dato. I obrnuto pitanje: da li postoji neko pravo koje ja kao Crnogorac faktički nemam, a koje tobože ugroženi Srbi u Crnoj Gori ekskluzivno uživaju? Postoji. Navešću samo jedno. Pravo na otvorena vrata u preko 600 crkava i manastira svete Crnogorske crkve mojih predaka“, poručio je profesor Vujošević.

Opet je otvoreno bolno pitanje podjele pravoslavaca u našoj zemlji – Crnogorci i Srbi. Je li Zakon o slobodi vjeroispovijesti jedini uzrok, zašto Crna Gora nije sposobna duže od vijeka da „izađe“ iz ove podjele?

Naravno, ne. Ima jedna mudrost koja kaže da niko nije tako slijep kao onaj koji neće da vidi. Zakon nije bio uzrok podjela ni osamnaeste, ni četrdeset prve, ni osamdeset devete – jer ga nije bilo. Pa nije ni danas, osim kao povod da velikosrpski nacionalisti, pod egidom SPC koja je masovnim litijama izašla izvan prostora „porte i oltara“, vrata Crnu Goru „za Goleš planinu“. Pritom mislim da su podjele, i onda i danas, mnogo više bolne za Crnogorce zato što im Srbi (ne svi, naravno) osporavaju nacionalni i državni subjektivitet, a obrnuto nikada! Uz duboko poštovanje svim etničkim zajednicama, Crne Gore nema bez Crnogoraca. Kao ni Srbije bez Srba, Engleske bez Engleza itd. Koje to pravo nemaju Srbi (koji toliko insistiraju na svojoj ugroženosti) koje ja kao Crnogorac imam? Za to moje ekskluzivno pravo ne znam. Da znam, uvjeravam ih da bih se borio da mi to pravo bude uskraćeno, dok ne bude i njima dato. I obrnuto pitanje: da li postoji neko pravo koje ja kao Crnogorac faktički nemam, a koje tobože ugroženi Srbi u Crnoj Gori ekskluzivno uživaju? Postoji.

Navešću samo jedno. Pravo na otvorena vrata u preko 600 crkava i manastira svete Crnogorske crkve mojih predaka, što su ih oni o svojem sirotinjskom brašnjenicima, u minulim vjekovima podizali i branili. Oko toga i svega drugog ja ću smatrati neotuđivim pravom i dužnošću da branim makar onaj šesto pedeset hiljaditi dio Crne Gore koji mi, valjda, rođenjem pripada.

Smatrate li da pozivanjem na protestne litije, kao i time što još nijesu procesuirali ustavnu inicijativu koju su najavili povodom Zakona, SPC procjenjuje da će vlast pokleknuti pod pritiskom okupljanja naroda? Ili na ovaj način pojačavaju „pregovaračku poziciju“ u susret potpisivanju temeljnog ugovora države Crne Gore i SPC?

Po suštini svog crkvenog bića SPC je lojalna državi matici Srbiji. Svetosavlje je klerikalno bogoslovlje koje sakralizuje srpsku naciju i teži da viši i niži crkveni kler preuzme odlučujući uticaj u zemlji. Nedovoljno nacionalno osviješćena državna uprava, i sama došla na talasu te mitologije, dopustila je Srpskoj crkvi da se ponaša kao moćan feudalac, čak više nego u njenoj matičnoj državi. Dok je ova vlast meandrirala u izboru političkih ciljeva, mitropolit Amfilohije je imao jasne ciljeve i nespornu inteligenciju i posvećenost da ih ostvaruje. Po ličnom autoritetu izdigao se iznad brojnih snisishodljivaca u vrhu i po dubini institucija i tako postigao moć da negira i sami pravni poredak „fildžan“ države. Očigledni simbol njegove premoći stoji na vrhu Rumije. Naša država pred njim stoji kao onaj ljubavnik u pjesmi: „Ti mi ne možeš toliko zapovijedati, koliko sam ja spreman da ti se pokoravam“. Na razne adrese vlasti smo tri decenije na to uzaludno upozoravali, ali je najčešći odgovor sa prve adrese bio da se radi o „kvaziintelektualnim trućanjima umišljenih i eskluзивnih Crnogoraca“. Kako sam daleko od centara moći jedne ili druge strane, neću spekulisati u procjenama kako će se ovo završiti: rušenjem vlasti, ili temeljnim ugovorom. Ali zbog Crne Gore, a ne zbog vlasti, bogu se molim da to bude ovo drugo.

Koji je motiv protestnih litija, da li je to zaista briga SPC o crkvama ili se pribojavaju otkrivanja nelegalnih registracija i gubitka monopola koji decenijama imaju u Crnoj Gori?

Mislim da je u prvom redu gubitak monopola po kome su crkve i manastiri, uz kriminalne radnje naše koruptivne administracije, dobile eksteritorijalni status. U vrijeme turbulentnih političkih prilika koje su joj išle na ruku devedesetih godina SPC je upisala u vlasništvo 12 kvadratnih kilometara crkvenog zemljišta koje je bilo u narodnom ili državnom vlasništvu i većinu crkava i manastira. Što je još gore, namjerno i organizovano devastira crkveno kulturno nasljeđe i time zatire identitet koji je temelj postojanja svakoga naroda. Da budem ciničan, koliki je obim nepovratnih devastacija, to više i nijesu naše već njihove svetinje. Koliko znam, neka crkva može imati imovinu u drugoj državi samo ako je u ugovornom odnosu sa tom državom. Tako, na primjer, u Beču SPC ima svoju imovinu, ali ona na tu imovinu plaća porez i pokorava se zakonima te države.

Vjerujete li da postoji ozbiljan, strateški, sukob Mitropolije cetinjsko-primorske i centrale SPC u Beogradu ili je riječ samo o taktičkim neslaganjima?

Pa i da nijesam imao preča posla, nijesam obrazovan za praćenje unutrašnjih odnosa u Srpskoj ili nekoj drugoj crkvi. Znam ponešto o njenim ranijim raskolima, ali oko današnjih vrućih tema kao što su Kosovo i Crna Gora pretpostaviću da se može raditi samo o taktičkim manevrima. Kako tvrde poznavaoци državno-crkvenih odnosa, posebno na pravoslavnom Istoku, poslije urušavanja komunizma nije došlo ni do kakve duhovne obnove u hrišćanskom smislu riječi. Sa dotadašnje margine crkva se pojavila na društvenoj sceni da klerikalizacijom osigura za sebe mjesto u tranzicijskim strukturama, a u nekim slučajevima i kao snaga koja postaje dio vlasti. To je bilo ne samo nespojivo sa učenjem jevanđelja i očekivanom „duhovnom obnovom“, već je to bioznak jednog neobičnog retrogradnog procesa koji i danas traje.

Kolika je krivica DPS vlasti i njihovih tajnih trgovina sa SPC što danas, 14 godina od nezavisnosti, još nijesmo regulisali pitanje položaja vjerskih zajednica u Crnoj Gori?

Ogromna i neoprostiva. U ovakvim strateškim poduhvatima tajming je često od presudne važnosti. U našem ličnom, pa i u životu države, skupo se plaća hamletovska neodlučnost, kada nećemo nešto uraditi kad možemo, pa ne možemo kad hoćemo. Tu ne pomaže naknadna pamet.

Sa mnogih adresa stižu optužbe na račun vlasti da je ovaj Zakon usvojen ciljano, u izbornoj godini, kako bi se aktuelizovala priča o podjelama u zemlji, što navodno ide u prilog DPS-u. Kako to komentarišete?

Moguće, ali je i ovo poodavno bilo došlo na red. Za Vučića i sve partije Srbije, bolna tema i „kamen u želucu“ je Kosovo. Mada se očekivalo da će Milošević oktobra 88-e, poslije Vojvodine, krenuti na Kosovo „da bi Srbija iz tri dela, opet bila cela“, on se mitingaškim marševima ustremio na Crnu Goru. Ima tu neke analogije i sa sadašnjim (ne)prilikama u manifestacionom i u svakom drugom djelovanju srpskih političkih, medijskih i crkvenih centara moći. Umjesto Kosova koje je sada kao u basni nedostupno „zele-no grožđe“, treba frustrirane birače fokusirati na odbranu svetinja u Crnoj Gori. Neću sasvim isključiti ni DPS visoku školu izbornih marifetluka, ali sam uvjeren da je u ovom slučaju prije riječ o pitanju koje je poodavno na njihovoj agendi.

Vjerujete li da će biti procesuirani svi nezakoniti upisi u katastar i da je vlast spremna da imenuje one koji stoje iza nezakonitih upisa?

Ako je Crna Gora pravna država – da! Koliko god se trudio, ipak ne mogu naći opravdanje za ovu vlast koja svojim autoritetom nije nametnula lojalnost prema ovoj državi, čak ni dijelu administracije koju je sama instalirala. Dakle, onoj desetinama hiljada brojnoj administraciji za koju smo iz Skupštine od funkcionera vladajuće

koalicije mogli čuti nevjerovatnu tvrdnju. Rekao je da bi se kladio da, ako bi u državnoj administraciji proveli referendum za nezavisnu Crnu Goru, da bi ga izgubili! Pa će mi to živimo i o čemu se ovde radi?

Crna Gora je i u žiži takozvanog hibridnog rata. Mediji iz Srbije skoro svakodnevno objavljuju lažne informacije o događajima u našoj zemlji, a vidan je i ruski uticaj. Zašto Srbija i Rusija ne odustaju od pokušaja destabilizacije Crne Gore?

Srbija nikada nije arhivirala Garašaninov imperijalni plan sa posebnim sredstvima za „sjeverne Arbaneze i Crnu Goru, a ovo su upravo oni narodi koji imaju ključeve od vrata Bosne i Hercegovine i od samoga mora Adrijatičkog“. Nije li sva tragika Crne Gore prema tom planu izražena u telegramu Pašića regentu Aleksandru, odmah nakon Mojковаčke bitke: „Vaše Visočanstvo, Srbija trenutno gubi rat protiv Austrije, ali za sva vremena dobija rat protiv Crne Gore“. Ni manje ni više nego „za sva vremena“! Za početak, plan je uspio 1918. Kasnije su ga modifikovali i izvodili do genocida Moljević, Čosić i ostali srpski nacionalisti. More mastila je potrošeno za veličanje i osudu ovih planova, ali i more krvi proliveno za njihovo provođenje. Pa i u novije vrijeme, Srbija 2011. donosi Strategiju jačanja odnosa matične države i Srba u regionu. Prema toj strategiji kao najpovoljnije rješenje za Srbe u Crnoj Gori pominje se politički model entiteta Republike Srpske (!). Od tada je ova strategija u punom pogonu. A za Rusiju vjerujem da su u pitanju njeni geostrateški interesi zbog NATO širenja na Balkanu.

Mnogi se pozivaju na to da je garant mira u Crnoj Gori članstvo u NATO. Jeste li saglasni?

Mi jesmo pod NATO kišobranom. No, kako u familiji tako i u državi, najveći garant mira je kućni dogovor. NATO, EU ili šira svjetska zajednica lako će prežaliti nečiji državni status ako je novi status „pokriven“ tzv. demokratskim sredstvima. Čini mi se

da smo sada svi na limesu, da smo dužni da ponovo sve ljudski izmjerimo. I pređeni put i put pred nama, i da kao istorijski i politički zrio narod sačuvamo našu zajedničku kuću, naše familije i komšije i sve dobro što baštinimo od strašnog požara koji bi se teško i dugo gasio.

Pravoslavna crkva – stara ideja DPS-a

Kako tumačite ideju predsjednika države Mila Đukanovića o formiranju jedinstvene pravoslavne crkve u Crnoj Gori? Smatrate li da je to izvodljivo?

To je programska ideja DPS-a, par godina poslije referenduma. Moram priznati da je meni i onda i danas nejasna, jer je nikada nijesu detaljnije elaborirali, pa mi se čini i nemoguća, poput kvadrature kruga.

Podržavam pravo Crnogoraca na svoju autokefalnu pravoslavnu crkvu koju su do 1918. imali vjekovima, a da država, shodno evropskoj praksi i suverenom kapacitetu, pravno uredi položaj vjerskih zajednica koje imaju sjedište u nekoj drugoj državi. SPC je srpska nacionalna institucija, biće i ostaće za vijeki vjekova, pa ma što o tome mislio Đukanović i njihovi ideolozi.

Mitropolit Amfilohije 2006. godine u Crnoj Gori osnovao je Episkopski savjet Pravoslavne crkve u Crnoj Gori, uklanjajući odrednicu – srpske. Zašto je to učinio i vjerujete li da je sa njim moguće napraviti dogovor?

Potonjih 30 godina nas je naučilo da u Crnoj Gori ništa nije nemoguće i ova vlast bi na to bila spremna. Ali, u takav dogovor ne vjerujem iz najmanje dva razloga. Prvo, teško mogu zamisliti da bi, nakon svega, visokopreosvećeni Amfilohije upuštio u svoje stado sav onaj narod kojega je do juče vidio kao „nakot“, pa i kada bi ga taj „nakot“ ponizno prihvatio za pastira. Drugo, vjerujem, Srpska i Ruska crkva bi ga istog trena anatemisale i (neću biti originalan) „kao prokletog cara Dukljana“ zakuale na Savski most.

Ne znam ko je i po koju cijenu iz vrha ondašnje vlasti od Amfilohija izdajstvomao izvjesnu suzdržanost pred sami referendum, iako je uoči referenduma na jednoj televiziji o crnogorskom državnom projektu izjavio: „Ne pravi se pita od onoga“... Kada se shvatilo da je „pita“ ipak napravljena, aktivirana je rezervna strategija kojom će se po SPC umanjiti šteta, ali kod Crnogoraca stvoriti privid poštovanja kanonskog određenja da se granice pravoslavne crkve poklapaju sa državnim. Jedino tako se može razumjeti gotovo nevjerovatna činjenica da je Sveti arhijerski sabor SPC već 26. maja (samo pet dana poslije referenduma) donio odluku u kojoj se, između ostalog, navodi: „Poštujući ugled Mitropolije crnogorske i njenu istorijsku ulogu u životu Crne Gore, koja je ponovo stekla svoju državnost...“, te odlučuje da „Pravoslavnu crkvu u Crnoj Gori sačinjavaju Eparhije Srpske Pravoslavne Crkve: Crnogorsko-primorska, Budimljansko-nikšićka, kao i delovi eparhija Mileševske i Zahumsko-hercegovačke...“. Tom odlukom se, takođe, osniva Episkopi savjet navedenih eparhija koji je „dužan, shodno utemeljenom kanonskom poretku da izveštava Arhijerejski Sabor“. Dakle, samo je ispred naziva Pravoslavna crkva u Crnoj Gori ispušten atribut „Srpska“. Ali, čega nema u izlogu ima u radnji. Međutim, postoje tvrdnje ta odluka nije objavljena u službenom listu „Glasnik“ gdje se objavljuju sve odluke Sabora SPC, niti u saopštenju za javnost... Ovi navodi su u najmanju ruku indikativni i, naravno, zaslužuju pažnju za to kompetentnih istraživača. Episkopski savjet se odmah aktivirao kod izrade novog Ustava iz 2007. Koliko znam, dugo vremena se nije javno oglašavao, ali je zato oko pobune protiv Zakona (i ne samo Zakona), u stalnom zasijedanju.

Većina kulturnih i naučnih institucija, pa i veliki broj crnogorskih intelektualaca, ćuti o dešavanjima povodom Zakona. Kako to tumačite?

Misija naučnih i kulturnih institucija i intelektualaca nije samo da djeluje u zadatim datostima, nego da te datosti i mijenjaju. Ili

kako je to govorio Andrić: „Dolaze vremena kada valja svaku belegu potvrditi, sve ispite polagati iznova i sve mere i račune proveriti, kada se mnoga mudrost pokazuje laka i nemoćna, a mnoga osećanja slaba i varljiva“. Međutim, sada kao toliko puta ranije, mnogi su „poput svetog istočnjačkog majmuna zatvorili oči, pokrili uši i čvrsto držali zatvorena usta“, kako je to 90-ih govorio Filip David. „Ne znam. Ne interesuje me. Ne zavisi to od mene“ bile su njihove uobičajene reakcije kojima su racionalisali svoj građanski kukavičluk. Treba znati da se izgubljeni svijet pravednosti i čistote obnavlja tako što svaki čovjek pojedinačno svojim jakim moralnim stavom daje važan i nezamjenjiv prilog toj obnovi. Što je svijet gori, truliji i zapušteniji, vjera u njegovo obnavljanje mora biti jača i istrajnija. Za Crnu Goru vrijedi se boriti, ali za onu pravednu, antifašističku i građansku, a ne teokratsku koja to, srećom, nije od knjaza Danila, a ni za ovu partitokratsku koja to, nažalost, jeste poslije AB (kontra)revolucije. Čvrsto vjerujem da je borba za modernu Crnu Goru najpravedniji istorijski cilj ove i narednih generacija.

Što je, prema Vašem mišljenju, uzrok nesporne masovnosti protetskih litija koje organizuje SPC? Smatrate li da su to zaista razlozi vjere ili je riječ i o socijalnom nezadovoljstvu?

Sve zajedno. Jasno je da Srbija nije i ko zna da li će se ikada pomiriti sa nezavisnošću Crne Gore! Da ironija bude veća, od tri istorijska prekida njene nezavisnosti dva su, veoma krvavo, proveli srpski dinasti rođeni na Ribnici i na Cetinju. A uskoro će i popis. Kad smo kod ove čuvene crnogorsko-srpske klackalice, cilj je jasan: obezbijediti da su Crnogorci malo ili nimalo brojniji od Srba, da dominantno govore srpski jezik i da su svi pravoslavci vjernici SPC. I što je onda Crna Gora nego druga srpska država? No, nezavisno od Zakona i litija, naše političke i druge elite moraju postaviti ključno pitanje: da li lojalnost građana ovoj državi mogu osigurati konfuzne političke, surove socijalne i još surovije ekonomske doktrine i prakse? Pogotovo za mlade u liti-

jama, kao i za one koji nijesu tamo, rođene u nesrećnim devedesetim, koji ne vide perspektivu u partitokratskoj državi dubokih socijalnih nejednakosti. Pa tako, zamoreni tranzicijom i mršavim plodovima „liderstva u regionu“, građani se svrstavaju u dvije vrste litija. Jedna, privremeno ili trajno, vodi našu mladost preko granica. Druga je ritualna i višekraka, socijalno i ideološki šarolika, poput krstaške vojske koja ide na Jerusalem da „po cijenu života“ oslobodi Hristov grob od nevjernika. Obije litije su naša tužna slika i moraju stati jer Crnoj Gori ne nose ništa dobro.

*(I. Vujošević, nekadašnji član Upravnog odbora Matice crnogorske i profesor univerziteta za „Pobjedu“, 21. februar 2020.
Razgovor vodila Kaćuša Krsmanović.)*